

VALTAKUNNALLISET TEEMAT EU-OHJELMAKAUDELLE 2021-2027

Valtakunnallinen teema	2.3. Erityistavoite: Kiertotalouteen siirtymisen edistäminen (ET 2.6.) Hiilineutraali kiertotalousyhteiskunta
Välittävän toimielimen yhteyshenkilö(t)	Hämeen ELY-keskus: Johanna Jalonen, johanna.jalonen@ely-keskus.fi , 0295 025 154
Koordinaatiohankkeen yhteyshenkilö(t)	Olli Voutilainen, olli.voutilainen@luke.fi , 029 532 2402
Ministeriön/ministeriöiden vastuuhenkilö(t)	Ympäristöministeriö: Eeva Alho, eeva.alho@gov.fi , 0295 250 011 Ulla Äänismaa, ulla.aanismaa@gov.fi , 0295 250 428
Toteutusaika	1.11.2021-31.12.2027
Rahoituskehysarvio, julkinen rahoitus (EU+valtio+kunta ja muu julkinen rahoitus)	11,5 milj. euroa

1) Yhteys EU:n strategioihin, Suomen saamiin maakohtaisiin suosituksiin sekä kansallisiin strategioihin

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteena on ilmastoneutraali EU vuonna 2050, jossa talouskasvu on irrotettu resurssien käytöstä. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää uusien, kestävien ratkaisujen kehittämistä ja fossiilisista raaka-aineista luopumista. Siirtymistä hiilineutraaliin kiertotalouteen tukee luonnonvarojen säästeliäs käyttö, materiaalien pitäminen kierrossa ja arvon lisääminen sekä palvelullistaminen.

Osana Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa komissio antoi maaliskuussa 2020 Kiertotalouden toimintasuunnitelman, jossa korostetaan kuntien ja alueiden merkitystä kiertotalouden edistäjinä. EU:n tulevissa aloitteissa painotetaan mm. toimia paljon luonnonvaroja kuluttaville aloille, joilla on paljon kiertotalouspotentiaalia sekä kiertotaloutta edistäviä julkisia hankintoja. Toimintasuunnitelman pohjalta komissio on julkaissut aloitteita mm. kestävästä tuotteista, kestävien tekstiilien strategiasta ja rakennustuoteasetuksen muutoksista. Lisäksi Euroopan tilintarkastustuomioistuimen kiertotaloutta koskevassa erityisraportissa (17/2023) todetaan, että kiertotalous ei ole edistynyt tavoitteiden mukaisesti ja korostetaan EU-rahoituksen kohdentamista erityisesti kiertotalouden mukaiseen tuotesuunnitteluun ja tuotteiden valmistamiseen.

Suomen saamissa maakohtaisissa suosituksissa kannustetaan toteuttamaan toimia, joilla investointeja keskitetään vihreään siirtymään ja digitaaliseen muutokseen.

Kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa 2020 on asetettu tavoitteeksi, että julkiset hankinnat tukevat Suomen hiilineutraalisuustavoitetta 2035 ja kiertotalouden toteuttamista. Tavoitteiden toteuttamiseksi hankinnoissa on tarpeen lisätä yhteistyötä sekä kehittää hyviä käytäntöjä ja uusia toimintamalleja vaikuttavimmissa hankintakategorioissa.

Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen kiertotalouden strategisesta ohjelmasta keväällä 2021. Tavoitteena on muutos, jolla kiertotaloudesta luodaan talouden uusi perusta vuoteen 2035 mennessä. Periaatepäätöksessä asetettiin tavoitteet ja mittarit sekä määriteltiin tarvittavat toimet kiertotalouden edistämiseksi ja systeemisen muutoksen aikaansaamiseksi. Tavoitteena on vähentää uusiutumattomien luonnonvarojen kulutusta sekä kaksinkertaistaa resurssituottavuus ja materiaalien kiertotalousaste. Ohjelmassa korostuu kuntien ja alueiden rooli kiertotalouden aktivoijina. Kunnat voivat luoda yhdessä ja erikseen, ja yhteistyössä yritysten kanssa ratkaisuja, jotka tukevat hiilineutraalia kiertotaloutta mm. kestävästä materiaalien hallinnan, kiertotalouteen rakentuvien infraratkaisujen sekä liikenne palveluna -ratkaisujen luomisessa.

Kiertotalousohjelmaan perustuva green deal -työ tavoittelee vapaaehtoisilla sitoumuksilla toimijoita löytämään ratkaisevat toimenpiteet, jotka vähentävät uusiutumattomien luonnonvarojen käyttöä ja edistävät vähähiilistä kiertotaloutta. Kiertotalouden tärkeimmiksi tunnistetuista yhtymäkodista on muodostettu viisi muutosaluetta, joista kustakin muodostetaan green deal: Resurssiviisas rakennettu ympäristö, Resurssiviisas tuotanto ja materiaalien kierto, Kestävän kuluksen liiketoiminta ja jakamistalous, Resurssiviisas energiantuotanto ja Uudistuva ruokaketju.

Vuonna 2022 valmistunut Valtakunnallinen jätesuunnitelma Suomen jätehuollon ja jätteen synnyn ehkäisyn strateginen suunnitelma. Suunnitelma perustuu jätedirektiiviin, ja siinä asetetaan jätehuollon tavoitteet vuoteen 2027. Tavoitteena on kierrätysasteen nostaminen vähintään EU:n kierrätystavoitteiden tasolle. Tavoitteita edistää materiaalitehokkuutta ja vähentää jätteen syntyä on asetettu kuudelle painopistealueelle: rakentamisen jätteet, biohajoavat jätteet, yhdyskuntajätteet, sähkö- ja elektroniikkalaiteromu, pakkausjätteet sekä kertakäyttömuovituotteiden vähentäminen.

Muovin kiertotalouden kehittämistä Suomessa edistetään vuonna 2022 valmistuneella Muovitiekartan päivityksellä. Tiekartan toimilla muun muassa vauhditetaan muovin uudelleenkäyttöä ja muovituotteiden kierrätettävyyttä sekä korvataan fossiilisista raaka-aineista valmistettua neitseellistä muovia kierrätetyillä muovilla tai kestävästi tuotetuilla uusiutuvilla materiaaleilla. PlastLIFE SIP – Muovien kestävä kiertotalous -hanke edistää Suomen muovitiekartan toimeenpanoa vuosina 2023–2029.

Suomen biotalousstrategian päivitys valmistui vuonna 2022. Työn pohjana ovat EU:n päivitetty biotalousstrategia vuodelta 2018 sekä syksyllä 2019 hyväksytyt Suomen valmistelemat EU:n neuvoston biotalouspäätelmät. Päivityksessä otetaan aiempaa strategiaa tarkemmin huomioon kiertotalouden ratkaisut ja toimintakäytännöt sekä uusiutuvien luonnonvarojen hyödynnettävyys. Vahvistamalla sivu- ja jätevirtojen hyödyntämistä, tuotteiden elinkaaren pidentämistä ja kiertotalouden mukaista suunnittelua ja toimintamalleja soveltamalla voidaan varmistaa biotalouden toimenpiteiden ekologinen kestävyys.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma tavoittelee materiaalien ja ravinteiden kiertoa hyötykäyttöön lisäämällä parempaa omavaraisuutta, jalostusasteen nostoa ja saastumisen vähentämistä. Suomen edelläkävijyydellä kiertotaloudessa voidaan luoda työtä ja liiketoimintaa. Jäte- ja ympäristölainsäädännön muutoksilla hallitus tavoittelee markkinoiden syntymistä kierrätysmateriaaleille, jotta uusiutuvilla, biopohjaisilla ja kierrätetyillä materiaaleilla korvataan fossiilitalouden ratkaisuja.

Kiertotalouteen liittyviä hankkeita on rahoitettu ajalla 2021–2023 myös EU:n elpymisvälineestä (Recovery and Resilience Facility, RRF). Valtakunnallisesta teemasta ei voida rahoittaa samoja hankkeita, mutta teeman on tarkoitus tukea osaltaan RRF-kokonaisuuteen sisältyviä kiertotalouden edistämisen tavoitteita.

2) Lisäarvo kansalliseen toimintaan ja yhteistyö alueellisen rakennerahastotoiminnan kanssa

Valtakunnallisella toiminnalla haetaan laajempia maakuntarajat ylittäviä skaalautuvia demonstraatiohankkeita, joissa tunnistetaan kokeilukulttuuri ja uusien toimintamallien esiin tuominen. Valtakunnalliset hankkeet kohdistuvat useamman suuralueen tarpeisiin ja laajimmillaan tähtäävät valtakunnalliseen hyödynnettävyyteen. Valtakunnallisten hankkeiden tuloksena syntyy joko suoraan laajasti hyödynnettäviä tai sovellettavia ja skaalautuvia vihreän siirtymän ratkaisuja.

Hakijoita kannustetaan tuottamaan laajaa lisäarvoa sekä jatkohankkeita, joita voi viedä eteenpäin alueellisella rahoituksella tai muiden kansallisten tai kansainvälisten rahoitusväylien kautta.

Mikäli hankkeen on mahdollista saada rahoitusta muista rahoituslähteistä (esim. JTF), se ei voi saada rahoitusta valtakunnallisesta teemasta.

3) Toiminnan kohderyhmät

Yritykset, kunnat ja kuntayhtymät, muut alueelliset toimijat, korkeakoulut, tutkimuslaitokset, yhdistykset ja säätiöt

4) Toiminnan konkreettinen sisältö ja mahdolliset alateemat; mitä toiminnalla tavoitellaan ja millaisia muutoksia nykytilanteeseen odotetaan

Toiminnan tavoitteena on vahvistaa ja kehittää kiertotalouteen liittyviä toimintamalleja ja innovaatioita erityisesti kiertotalousohjelman viidellä keskeisellä muutosalueella. Kiertotaloustee-massa tähdätään lisäarvoa tuottaviin hankkeisiin, joissa kehitetään ratkaisuja jätteen synnyn vähentämiseen, materiaalien kiertoon ja luonnonvarojen kulutuksen järjeistämiseen ja tuetaan kiertotalouden green dealien toteuttamista. Tavoitteena on saada aikaan toimintatapainnovaatioita, joilla muutetaan arvoketjujen alkupäästä lähtien tapoja tuottaa tuotteita ja palveluja kiertotalouden mukaisiksi.

Hankkeiden tulee mahdollisuuksin mukaan edistää synergioita YM:n valtakunnallisten teemojen välillä.

Vihreään siirtymään kuuluu keskeisesti ei merkittävää haittaa -periaate (Do no significant harm), mikä pitää sisällään, etteivät hankkeet saa aiheuttaa merkittävää haittaa millekään EU:n taksonomia-asetuksessa määritellylle ympäristötavoitteelle. Hankkeiden tulee noudattaa DNSH-periaatetta, siltä osin kuin se on olennainen hankkeessa.

Hankkeet voivat liittyä esimerkiksi seuraaviin teeman osa-alueisiin:

- Toteutetaan kokeiluja, joilla tuetaan tuote palveluna -konseptien, jakamisen ja yhteiskäytön sekä korjaamisen, uudelleenikäytön ja uudelleenvalmistuksen ratkaisuja ja toimintamalleja, jotka ovat monistettavissa eri alueille ja maakuntiin
- Lisätään resurssitehokkuutta, vähennetään luonnonvarojen käyttöä ja kehitetään uudenlaisia toimintamalleja ja arvoketjuja esimerkiksi materiaalien, tuotantokapasiteetin ja sivuvirtojen jakamiseksi ja hyödyntämiseksi muun muassa Teollisten symbioosien palvelu (FISS)-verkostossa
- Kehitetään älykästä materiaalien ja tiedon hallintaa, jolla ensisijaisesti vältetään jätteen syntymistä, valmistellaan uudelleenikäyttöä sekä kierrätetään materiaaleja ja sivuvirtoja (jätelain etusijajärjestys)
- Tuetaan kuntien, yritysten, tutkimuslaitosten ja kolmannen sektorin yhteisiä hiilineutraalia kiertotaloutta edistävien laajempien ratkaisujen ja toimintamallien kehittämistä
- Tuetaan innovatiivisten ja vähähiilisten kiertotalousratkaisujen hankintamallien ja yhteistyön kehittämistä julkisissa hankinnoissa, erityisesti käyttöönotto ja soveltaminen
- Demonstroidaan luontopohjaisia ratkaisuja osana kiertotaloutta ja kehitetään toimintamalleja, joita voidaan käyttää valtakunnallisesti, ja ratkaisuja ravinteiden kiertoon ja hyötykäyttöön.

5) Yhteistyö, kumppanuudet, yhteiskehittäminen; mitä toimijoita mukana suunnittelussa ja toteutuksessa, missä rooleissa; millä tavoin osallistettu kohderyhmää

Haettavien hankkeiden tulee lähtökohtaisesti olla useampien toimijoiden yhteistyöhankkeita sekä useamman maakunnan alueella toteutettavia. Jo suunnitteluvaiheessa tulee huomioida yhteiskehittäminen sekä kohderyhmät.

Ympäristöministeriön vastuulla oleville energiatehokkuus-, ilmastonmuutos- ja kiertotalousteemoille on perustettu yksi yhteinen koordinaatiohanke, jonka tehtävänä on vahvistaa toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta fasilitoimalla kunkin teeman hankkeiden keskinäistä ja teemojen välistä yhteistyötä sekä aktivoida ja verkottaa hakijoita. Koordinaatiohankkeen tarkoitus on myös koota yhteen samassa teemassa toimivat valtakunnalliset ja alueelliset rakennerahastohankkeet ja muut keskeiset hankkeet. Hanke vastaa laajasta sisäisestä ja ulkoisesta valtakunnallisen toiminnan tiedottamisesta ja viestinnästä sekä teemaa koskevien parhaiden käytäntöjen kokoamisesta ja levittämisestä.

6) Tulosten mittaaminen ja käytettävät indikaattorit

Tulokset mitataan ja indikaattoritiedot toimitetaan välittävän viranomaisen ohjeistuksen mukaisesti noudattaen kansallista rakennerahasto-ohjelmaa ja sen vaatimuksia tulosten ja indikaattoreiden mittaamisesta ja toimittamisesta.

Valtakunnallisesta teemasta rahoitettaville hankkeille voidaan lisäksi määrittää oma teema-kohmainen tulosten mittaamisen ja seurannan toimintatapa (esim. erillisselvitys).

7) Toiminnan jatkuminen teemaan kuuluvien hankkeiden päättymisen jälkeen

Hankkeen toteuttajat ottavat jo hakemusvaiheessa kantaa hankkeen jatkumiseen ja tulosten hyödyntämiseen myös laajemmin. Tavoitteena on, että hankkeiden myötä Suomeen syntyy uusia kiertotalouteen liittyviä toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joilla vastataan hiilineutraaluiden ja vihreän siirtymän haasteisiin ja joita voidaan hyödyntää myös hankkeiden päättymisen jälkeen.

8) Viestintäsuunnitelma

Hankkeen toteuttajat ottavat jo hakemusvaiheessa kantaa viestintään, laativat viestintäsuunnitelman ja raportoivat tarvittaessa viestinnän toteutuksesta. Välittävä viranomainen osaltaan viestii yhdessä sovitulla tavalla valtakunnallisista teemahankkeista.